

СВЕТЛАНА В. НЕДИЋ

ДОМ ПРОМЕТНЕ БАНКЕ

У јесен 1895. године група београдских пословних људи основала је банку која је имала задатак да допринеси јачању домаће привреде. Ова финансијска установа у почетку се звала Београдска прометна банка, а од 1902. године до краја постојања носила је назив Прометна банка. На подстицај члана Управе, инжењера Милоша Савчића, банка је у првој деценији XX века проширила делатност оснивањем сопствених предузећа, која су се бавила производњом и продајом грађевинског материјала.¹

Прометна банка радила је прво у улици Вука Караџића број 8, а затим у Ускочкој број 8.² Одлуку да сагради наменски пројектовану зграду Управа Прометне банке саопштила је акционарима на збору одржаном 6. марта 1911. године: „Осећајући стварну потребу за пространијим и подеснијим локалима, а уверени да ће подизањем сопственог дома углед наше банке код пословног света знатно одскочити, ми смо концем прошле године купили на једном од најживљих места у Београду – на углу улица Кнез-Михаилове и Кнегиње Љубице [данас Змај Јовина] земљиште на коме ћемо још у току ове године отпочети зидање једне модерне грађевине.“³

На поменутом земљишту, у Кнез Михаиловој улици број 26, раније се налазила приземна кућа са дућанима, власништво политичара Јеврема Грујића. У једном од дућана радила је позната београдска трговина канцеларијским материјалом „Маричић и Јанковић“.⁴ Наследник Јеврема Грујића, његов син Славко, намеравао је да ову кућу поруши и да подигне нову зграду према пројекту који је 1906. године израдио архитекта Драгутин Ђорђевић.⁵ До остварења ове замисли није дошло, и у јесен 1910. године Славко Грујић је продао плац са кућом Прометној банци.⁶ Рушење куће почело је у фебруару 1911. године. Када се дошло до подрума, указали су се темељи касарне Александра Виртембершког,

Сл. 1. Дом Прометне банке, садашње стање

саграђене за време аустријске владавине (1717–1739), а порушене када су Турци поново заузели Београд. Ова велика грађевина протезала се од данашњег Обилићевог венца до Змај Јовине улице, па су њени остаци налажени приликом изградње кућа у Кнез Михаиловој улици.⁷

Дом Прометне банке замишљен је као двоспратна зграда с мезанином, која поред канцеларија и шалтер сале садржи и три дућана. Грађевину је пројектовао истакнути београдски архитекта Данило Владисављевић, док је извођач био угледни грађевинар Карло Кнол. Сав лимарски посао, укључујући и кубе, поверен је Милану К. Илићу, израда ограда балкона Васи Јовановићу, а инсталирање електричног осветљења и телефона фирми инжењера Андре Ристића.⁸

Зидање Дома Прометне банке започето је у пролеће 1911, а завршено већ крајем исте године, па се приступило унутрашњем уређењу зграде.⁹ Дућани су били оспособљени за употребу у пролеће 1912. године. У један од два мања дућана уселила се продавница конфекције Мике Којадиновића, а у велики дућан на углу трговина „Маричић и Јанковић“, која је за време зидања Дома Прометне банке радила у Кнез Михаиловој 28.¹⁰ После извесног застоја изазваног балканским ратовима, уређење пословних просторија завршено је почетком 1914, па је у пролеће исте године на први спрат Дома банка уселила своје канцеларије, а други спрат је издала Осигуравајућем друштву „Србија“, у чијој је управи радио Милош Савчић.¹¹

У спољашњем обликовању Дома Прометне банке преовлађују одлике сецесије, са извесним подсећањима на академизам. Обе фасаде састављене су од великих равномерно распоређених отвора и уских површина зидова оживљених лизенама и вајаном декорацијом. Утиску лакоће доприносе и балкони са оградама које су на првом спрату зидане, док су оне на другом од кованог гвожђа. Фасаде, чија је првобитна боја била светлосива, завршавају се натписима „Прометна банка“ и атиком. Угао је истакнут кубетом са бакарним покривачем.¹² Тамбур кубета окружује извајана композиција од вештачког камена, састављена од једне мушке и две женске фигуре (персонификације занатства, пољопривреде и технике) и шест дечјих фигура са гирландама (симбол будућности и обиља). Као целина, ове скулптуре алегориски приказују напредак привреде – циљ пословања Прометне банке.¹³

Решавајући основу зграде, Данило Владисављевић је остварио распоред просторија логичан за овакав пословни објекат. Приземље грађевине покрива целу површину плаца, који има приближно квадратни облик (23,76 м x 24,53 м). Као и неколико година раније, када је пројектовао Дом Врачарске штедионице, Владисављевић је улаз у банку поставио према мирнијој улици, док се из живе трговачке улице (у овом случају Кнез Михаилове), улази у дућане, којима припадају и просторије у мезанину. На левом крају фасаде из Змај Јовине улице налазе се мала неупадљива врата, која су водила у подрум с котларницом. До њих је велики улаз кроз који се стиже у хол, одакле се право иде у шалтер салу, а на десној страни је степениште. Шалтер сала, чија је висина једнака висини приземља и мезанина, налази се у посебном делу зграде који има стаклени кров, а издвојен је светларником од крила са дућанима. Врата сале су од стакла у декоративном металном оквиру. Зидови сале украшени су гипсаним рељефима. Ову

ДОМ ПРОМЕТНЕ БАНКЕ

просторију осветљавају бронзани лустери и округла стаклена површина на таваници.

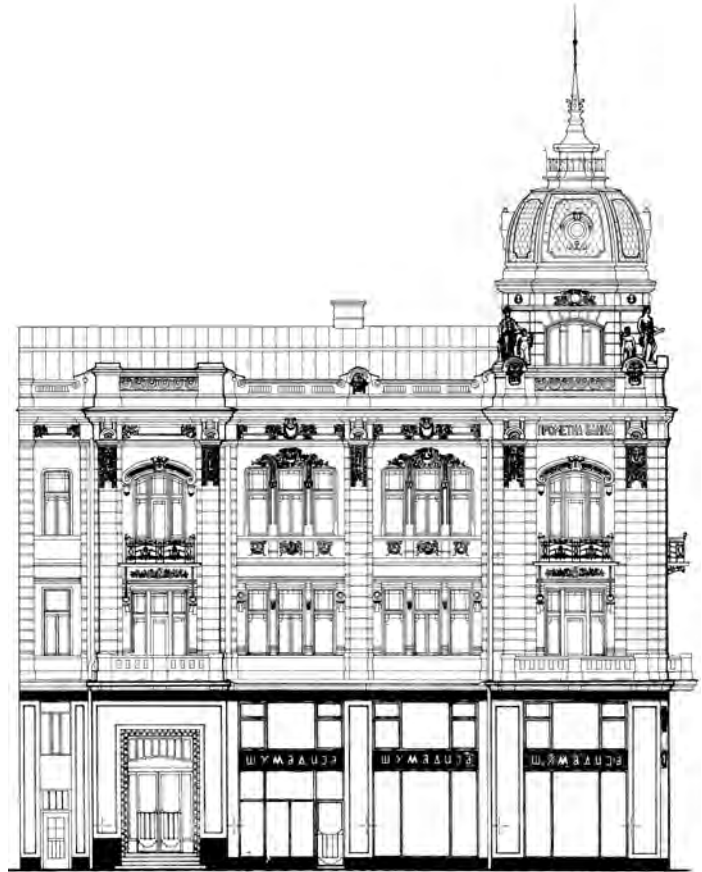
Као и шалтер сала, и степениште има свечани изглед. Зидови су обложени црвенкастим мермером и огледалима. Простор степеништа покривен је стакленом таваницом, оивиченом гипсаним рељефима. Велики прозор на другом спрату красио је витраж с написом „Прометна банка“ и персонификацијама Србије и делатности које је банка помагала (трговина, индустрија, техника и пољопривреда).

Просторије на спратовима смештене су у два крила, а простор изнад крова шалтер сале је слободан и према њему се отварају прозори ходника и споредних одељења, док су канцеларије окренуте према улицама. Врата канцеларија су бела и украшена, на првом спрату тимпанонима и рељефно представљеним венцима, а на другом спрату сецесијским орнаментима. Велики прозори омогућавају добро природно осветљење радних просторија.¹⁴

Редовно пословање Прометне банке прекинуо је Први светски рат. Дом је пет пута био на мети непријатељске артиљерије. Прометна банка је своје вредности предала на чување Народној банци, а ова их је 1915. године пренела у Француску. Одатле је Прометна банка исплаћивала клијентима новац са штедних књижица и текућих рачуна. Чиновници, односно њихове породице, примали су за време рата плате. У окупираном Београду непријатељска власт је у Дому Прометне банке на витражу с персонификацијама реч „Србија“ заменила натписом „Европа“. После рата, у Дому Прометне банке била је смештена француска војска и разне војне мисије, па је тек у другој половини 1919. године банка могла да настави уобичајен рад у својој згради.¹⁵

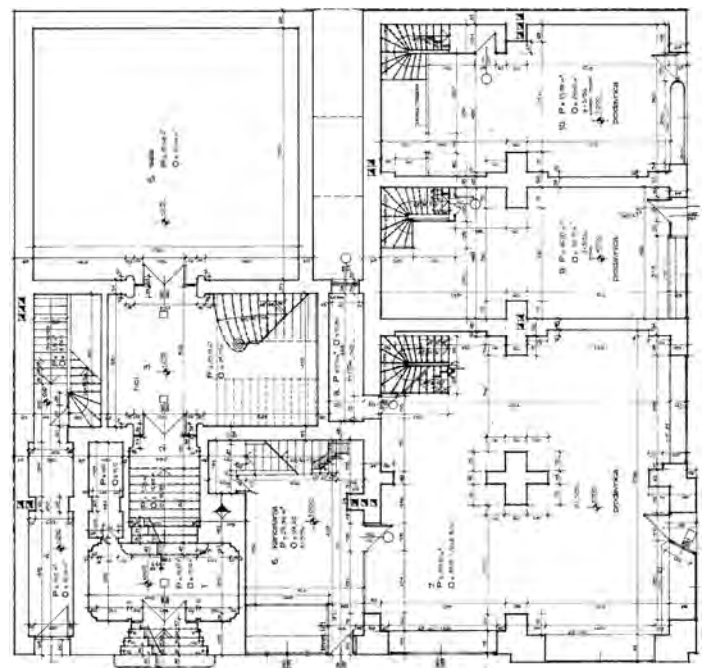
Између два светска рата, канцеларије у Дому Прометне банке коришћене су као и раније – у онима на првом спрату пословала је Прометна банка, док је на другом спрату радило осигуравајуће друштво „Србија“. У мањим дућанима биле су апотека Луке Лазаревића и радња „Дентлмен“ Часлава Јовановића. Дућан на углу и даље је заузимала трговина „Маричић и Јанковић“, чији је власник Живојин Јанковић у овом периоду био члан Управног одбора Прометне банке.¹⁶

Трећа и четврта деценија XX века представљају време највећег успона Прометне банке. Захваљујући залагању Милоша Савчића, председника Управног одбора, банка је разгранала послове, обновила своја ранија предузећа а основала и нека нова. Признање за целокупну делатност у области привреде и градитељства одато је Милошу Савчићу на прослави педесетогодишњице његовог рада, одржаној 21. октобра 1939. године у Дому

Сл. 2. Пројекат реконструкције фасаде, изглед из Змај Јовине улице. Израдили арх. Зоран Јаковљевић и арх. Слободан Појовић 1985. године (планови на сликама 2 и 3 чувају се у Документацији Завода за заштитију сјоменика културе града Београда)

Сл. 3. Основа њриземља (снимио Ђорђе Мишировић, 1983)

Сл. 4. Улаз у шалтер салу

Сл. 5. Детаљ сџејенишија

Прометне банке. Овим поводом објављена је споменица под насловом *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*. Слављеник је поред споменице добио и сребрну плакету са својим портретом, рад вајара Драгомира Арамбашића. Копије ове плакете изливене су у бронзи и постављене на мермерне плоче с натписом „Инж. Милош Савчић заслужан је за постанак, живот и напредак ове установе“. Овим плочама били су украшени како Дом Прометне банке тако и зграде банчиних предузећа.¹⁷

У Другом светском рату, за време априлског бомбардовања Београда 1941. године, Дом Прометне банке био је оштећен, па је Управа банке предузела неопходне оправке.¹⁸

После рата, у новим друштвеним околностима, престао је рад Прометне банке. Њен дом је 1949. године постао општенародна имовина, па је коришћен за смештај различитих установа (Институт за изучавање радничког покрета, Уред за заштиту југословенске имовине у иностранству, Удружење банака СФРЈ, Архив Југославије, Југословенски институт за економска истраживања). У мањим дућанима смењивале су се разне продавнице, а у великом дућану на углу папирница „Шумадија“ одржавала је доскора континуитет продаје

Сл. 6. Таваница шалтер сале

Сл. 7. Вишраж на другом сираћу сийенишиа, није сачуван (извор: „50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939“, Београд, [1939])

канцеларијског материјала на овом месту. Фасаде грађевине добиле су белу боју која је задржана до данас.¹⁹

Дом Прометне банке сада користе Институт економских наука и Београдска банкарска академија. Неке од ранијих канцеларија постале су слушаонице, а шалтер сала је претворена у амфитеатар. Адаптацијом поткровља повећан је број радних просторија.

НАПОМЕНЕ:

1] С. Стојановић, *Илустровани прећед београдских прјовина и новчаних завода*, Београд, 1914, [119–120, 156–157]; С. Станојевић, *Народна енциклопедија срјско – хрвајско – словеначка*, III, Загреб, 1928, 588; G. Kostić, *Beograd. Vođ – Guide – Fўrer*, Beograd, 1930, 147; *50 година рада*, 31–42, 54; А. Магдић – В. Шолаја, *Инжењер Милош Савчић – прадийељ, иривредник, прагонаћелник*, Београд, 1997, 57–62.

2] *Привајни ојласи*, СН, 21, Београд, 26. I 1901, 4; *Адресна књига Београда 1912*, Београд, 1912, део III, 140; *Прометйна банка*, Самоуправа, 47, Београд, 25. II 1913, [3].

3] *Прометйна банка. Извешај Ујравној и надзорној одбора Прометјне банке о раду у 1910 јодини*, Београд, 1911, [5–6].

4] *Привајни ојласи*, СН, 50, Београд, 4. III 1877, 200; *Привајни ојласи*, СН, 81, Београд, 11. IV 1878, 364; *Привајни ојласи*, СН, 97,

Дом Прометне банке, једно од најбољих дела београдске сецесијске архитектуре, проглашен је за споменик културе 1984. године.²⁰ Две године касније, спољашност грађевине је реконструисана према пројекту Зорана Јаковљевића и Слободана Поповића, архитектата Завода за заштиту споменика културе града Београда.²¹

Београд, 3. V 1878, 434; *Привајни ојласи*, СН, 52, 7. III 1879, 252; Н. Несторовић *Грађевине и архийектии у Београду прјошлој сјолећа*, Београд [1937], 71; М. Костић, *Усион Београда*, Београд, 1984, 141, 182–183; С. и Д. Вићић, *Поздрав из Београда. Greetings from Belgrade*. 1895–1941, I, Београд, 2008, 308.

5] *Две леје зјраге*, Штампa, 38, Београд, 7. II 1906, [2]; Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1896–1914*, Из архиве Грађевинског одбора, Београд, 1980, 43.

6] *Дом Прометјне банке*, Политика, 2432, Београд, 25. X 1910, 3.

7] Т. Ст. [ефановић] Виловски, *Темељи Александрове касарне у Кнез-Михаиловој улици*, Штампa, 90, Београд, 31. III 1911, [1].

8] С. Стојановић, *Срјски нешмар*, Београд, 1912, 17, 48–50, 69–70, 99; Д. Радовановић, *Сецесијске ковине на фасадама Београда*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 22, Нови Сад, 1986, 303.

- 9] *Прометна банка. Извештај Управној и надзорној одбора Прометне банке о раду у 1911. години*, Београд, 1912, [6].
- 10] [Оласи], Мали журнал, 148, Београд, 31. V 1912, 4; С. Стојановић, *нав. дело*, 70; *Адресна књига Београда 1912*, Београд, 1912, део II, 50.
- 11] С. Стојановић, *Илустровани преглед београдских прџовина и новчаних завода*, [119–120, 127–128]; *XIX редовни збор акционара Прометне банке а. г. 31. октобра 1920. године* [Извештај за 1914–1919], Београд, 1920, [5]; *50 година рада*, 32, 54; Документација ЗЗЗСКГБ.
- 12] Ж. Шкаламера – З. Јаковљевић, *Кнез Михаилова улица*, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Саопштења, 3, Београд, 1964, 27; Г. Гордић, *Архитектонско наслеђе града Београда I*, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Саопштења, 6, Београд, 1966, 81; Ж. Шкаламера, *Сецесија у архитектури Београда 1900–1914*, Зборник за ликовне уметности, 3, Нови Сад, 1967, 335; Б. Несторовић, *Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века*, Републички завод за заштиту споменика културе СР Србије, Саопштења, X, Београд, 1974, 159; Д. Ђурић-Замоло, *Грађевине Београда 1815–1914*, Београд, 1981, 30; Ж. Шкаламера, *Сецесија у српској архитектури*, Зборник Народног музеја, XII-2, Београд, 1985, 10–11; Д. Радовановић, *нав. дело*, 303; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 2003, 135–136; А. Кадјевић, *Два шокa српској архитектонској Ар-Нувоa: Интернационални и национални*, Наслеђе, V, Београд, 2004, 62–63; Исти, *Естетика архитектуре академизма (XIX – XX век)*, Београд, 2005, 334; S. Vognović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Beograd, 2005, I, 503; II, 1130; Б. Несторовић, *Архитектура Србије у XIX веку*, Београд, 2006, 479; З. Маневић, *Владисављевић, Данило*, Лексикон неимара, Београд, 2008, 69–70; Документација ЗЗЗСКГБ.
- 13] Ђ. Sikimić, *Fasadna skulptura u Beogradu*, Beograd, 1965, 63–64; З. Јаковљевић, *Фасадна скулптура у Београду. Проблеми заштите*, Гласник Друштва конзерватора Србије, 16, Београд, 1992, 179–180; Dž. K. Kureg, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Beograd, 1986, 33, 43.
- 14] Документација ЗЗЗСКГБ; *50 година рада*, 31 (фотографија витража, у боји).
- 15] *XIX редовни збор акционара Прометне банке а. г. 31. октобра 1920. године*, [2–5]; *50 година рада*, 17.
- 16] Ж. Јевремовић, *Вођа кроз Београд*, Београд, 1934, 19; *50 година рада*, 30; *Прометна банка а. г. Београд. Извештај о раду у 1939. години*, Београд [1940], 7; М. Костић, *нав. дело*, 141, 182–183; Документација ЗЗЗСКГБ.
- 17] *Прометна банка а. г. Београд. Извештај о раду у 1939. години*, 7–8; *Прометна банка а. г. Београд. Извештај о раду у 1940. години*, Београд [1941, стр. 7]; „Србија“. *Прво српско друштво за осигурање у Београду. Извештај Управној и надзорној одбора са билансом за 1940. годину*, Београд [1941, стр. 7]; А. Магдић – В. Шолаја, *нав. дело*, 126. Последње три публикације садрже фотографију плоче с портретом Милоша Савчића.
- 18] *Прометна банка а. г. Београд. Извештај о раду у 1941. години*, Београд [1942], 10.
- 19] Документација ЗЗЗСКГБ.
- 20] *Одлука о дојунама одлуке о пројашавању одређених нејокрејности на територији града Београда за културна добра*, Службени лист града Београда, 23, Београд, 20. XII 1984, 1077, 1084.
- 21] Документација ЗЗЗСКГБ.

ПОСЕБНА НАПОМЕНА: фотографије бр. 1, 4, 5 и 6 из Документације ЗЗЗСКГБ.

СКРАЋЕНИЦЕ:

Документација ЗЗЗСКГБ = Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

50 година рада = 50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939, Београд, [1939].

СН = Српске новине

Summary: SVETLANA V. NEDIĆ

THE COMMERCIAL (*PROMETNA*) BANK BUILDING

The Commercial Bank (*Prometna Banka*) building at the corner of Knez Mihailova and Zmaj Jovina streets was designed by the distinguished Belgrade architect Danilo Vladisavljević. Its construction in 1911 was entrusted to the building contractor Karlo Knoll. The exterior was designed in the Sezession style, while the floor layout was designed to suit the building's purpose. The ground floor contains three shops (with additional rooms on the mezzanine level) and the bank reception hall, while the two upper floors house offices. Since the Bank, founded in 1895, ceased operating after the Second World War, the building has had several users. As an important work of Belgrade architecture, it was designated as a cultural asset in 1984, and underwent restoration in 1986 according to a project by the CHPIB architects Zoran Jakovljević and Slobodan Perović.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Commercial Bank building today

Fig. 2 Façade reconstruction blueprints by architects Zoran Jakovljević and Slobodan Popović: Zmaj Jovina street elevation, 1985 (CHPIB Archives)

Fig. 3 Ground-floor plan, blueprint by Djordje Mitrović, 1983 (CHPIB Archives)

Fig. 4 Entrance to the reception hall

Fig. 5 Stairway, detail

Fig. 6 Ceiling of the reception hall

Fig. 7 Stained glass window, now lost, on the second-floor landing (source: *50 godina rada inženjera Miloša Savčića 1889–1939, Belgrade* [1939])